

Globálisan a családról

A Global Perspective on the Family

Dr. Kozma Gábor

*Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Vitéz János Tanárképző Központ Tanárképző Tanszék
tanszékvezető, dékánhelyettes*

Abstract

We live in an era of global crises, so it warranted to discuss the situation of the family in this light. In addition to education, other disciplines are also involved, and are being challenged by social processes that transcend all other frameworks. In this context, science is called upon to enter into responsible dialogue by institutions for strengthening the family, by social organisations and, above all, by the Catholic Church, which is building on the global responsibility of all human beings to find solutions. The study summarises knowledge useful primarily for those involved in teacher training and pedagogical practice, but also beyond, for those who share the social responsibility for the family in the care and development of communities. It draws their attention to the fact that a comprehensive discussion of family matters has become urgently necessary. The only tool that can be deployed globally, across cultures and religions, is education. Either we make education effective, or all is lost: not only is our culture falling apart, but we are literally living out our globe. Global action is needed to strengthen the family, redefining the effectiveness of education on the basis of social cohesion. Global social conventions that reach out to all people are the new framework. We must call on everyone to take action to implement these pacts, to participate in an alliance of science and faith, in social action. Universities and educational institutions have a crucial role to play in making this a reality.

Keywords: comprehensive education, family, global, effectiveness, Catholic education, social environment, crisis.

Absztrakt

Korunk a globális válságok kora, így tényszerű megközelítés korunk családjának helyzetét ebben a kontextusban tárgyalni. Ebbe a neveléstudomány mellett más tudományterületek is bevonódnak, sőt, azokat újabb kihívások elé állítják a minden további keretrendszeret átlépő társadalmi folyamatok. Ezek során a tudományt felelős párbeszédre szólítják a család erősítését szolgáló intézmények, valamint a társadalom szervezetei, és kiemelten is a katolikus

egyház azon megnyilatkozásai, amelyek minden ember átfogó felelősségére építik a megoldásra törekvés globális feladatát. A tanulmány elsősorban a pedagógusképzés és a gyakorlati pedagógia résztvevőinek, de ezen túlmenően is, a közösségek gondozásában, fejlesztésében, a családért vállalt társadalmi felelősségben osztozók számára hasznosuló ismereteket foglal össze. Figyelmükbe ajánlja, hogy meghatározóvá vált a család dolgainak átfogó tárgyalása. Az egyetlen, a globálisan, a kultúrákon, vallási hovatartozáson átívelő módon bevethető eszköz: a nevelés. Vagy hatékonyra tesszük a nevelést, vagy minden elvész: nemcsak kultúránk esik széjjel, hanem szó szerint fel is éljük glóbuszunkat. Globális cselekvés szükséges a család erősítése érdekében; ebben a nevelés hatékonyságát a társadalmi összefogásra építve kell újraértelmezni. Az új kereteket a minden embert megszólító globális társadalmi egyezmények képezik. Ezeknek a paktumoknak a cselekvő megvalósítására, a tudomány és a hit, a társadalmi cselekvés összefogásában való részvételre kell hívni mindenkit. Ennek eredményességében meghatározó szerepük van az egyetemeknek és a nevelés intézményeinek.

Kulcsszavak: átfogó nevelés, család, globális, hatékonyság, katolikus nevelés, társadalmi környezet, válság.

1. Bizonytalan jövő: a válságok kora

Korunk a globális válságok kora; tényszerű megközelítés korunk családjának helyzetét ebben a kontextusban tárgyalni. Mondhatni, hogy sok jel, történések sora figyelmeztette a világot az átfogó válságok várható bekövetkezésére, amikkel minden irányú összefüggésben mutatkozik meg napjainkra a család válsága is. Az emberiség globális válsága a legfájdalmasabb módon a család válságában sűrűsödik, így a válságok leküzdésének lendületét is abból az erőforrásból lehet meríteni, amit a minden módon megerősítendő státuszú családnak a társadalom jó működését éltető ereje adhat, kell adnia.

A dolgok jobbra fordulását váró tömegek számára az utóbbi évtized hozta el annak tapasztalatát, hogy a gondok felülírták a helyi megoldásokkal a közjó érvényesítésébe vetett reményt. Globálisan szerveződő ellenhatások erodálják a család intézményének a lokális, regionális, nemzeti társadalmat formáló erejét, amely így egy globális fordulat nélkül nem képes szolgálni az emberiség nagy családján belüli összhangot sem. A gondok hálója globálissá szerveződött, sőt, országhatárokon, kontinenseken, kultúrákon átfeszülve, immár minden ember jövőjét veszélyeztetővé vált, leginkább azzal, hogy igyekszik gúzsba kötni a jövő alakításához szükséges reményt, amit pedig a teremtés rendje szerint a családoknak kell éltetniük, a nevelésnek pedig szolgálnia azt.

Az átfogó hatások sorában elsőként az éghajlati válságokba forduló globális klímaváltozás kapott nagyobb, de sosem elegendő figyelmet. Mire ennek eredményeként egyöntetűvé válhatott volna a klímaváltozás kezelésének globális szándéka, és ahhoz tartozóan kialakulhatott volna a kezelés globális módszertana, időközben bekövetkeztek az újabb válságok: egyetlen nemzedéknyi idő alatt a történelem a globális válságok korszakába fordult. A társadalmi közjó szolgálatának a morális, kultúrákat

harmonizáló erejébe vetett hitét amortizálták a világot betöltő háborúk, a globális járványok, a kultúrákat átíró tömeges migráció. A jövő egyre bizonytalanabbá vált: „Barátaim, nemcsak bizonytalanok látszik, hanem bizonytalan is!” – fejtette ki Ferenc pápa 2023 májusában, a születésszám szabályozásával foglalkozó római konferencián (Pope Francis, 2023a). A jövő bizonytalanok mutatkozik, a mostani háborúk, világjárványok, tömeges elvándorlások és éghajlati válságok elbizonytalanítják a fiatalokat. A változások felgyorsultak, a ma bizonyosságai gyorsan elmúlnak. „Minden gyorsan megy, és a megszerzett bizonyosságok is gyorsan elmúlnak. Az életünket körülvevő sebesség növeli a bennünk lévő törekenységet. A bizonytalanságnak és a törekenységének ebben az összefüggésében pedig a fiatalabb nemzedékek mindenkinél jobban átélnek az ideiglenesség érzését, így a holnap egy megmászni lehetetlen hegynak tűnik.” – fejtette ki Ferenc pápa a konferencián.

2. A nevelés szerepe az anómiás világban

Tényszerű tehát a család helyzetét a globális válságok társadalmi hatásrendszerében tárgyalni. Mivel a társadalom részéről az egyenre irányuló legátfogóbb, az egész életét követő hatás a nevelés folyamatában, vagyis a személyiségfejlesztésben valósul meg, ezért most is a nevelés szerepéből indulunk ki. A nevelés természetes, a teremtés rendjét követő terepe a család, amelynek a maga szülő-gyermek, valamint más intergenerációs és az életkori generációkon belüli gazdag kapcsolataival kell szolgálnia az élet átadását, az újabb generációnak a társadalomba, a teremtés tiszteletébe való bevezetését.

A világunkat egyre inkább kitöltő környezeti és gazdasági válság gyökere a kulturális válság. Ez azért nehéz ügy, mert éppen a szokások és a viselkedés változtatható meg nehezen, ráadásul mindez leginkább a családot terheli. Ezért nem hagyhatjuk magára a családot, és éppen az iskola, a nevelésügy feladata, hogy átfogó hatással támogassa. Ez kizárólag neveléssel érhető el, azzal a céllal, hogy megszűnjön az ember dacos szembenállása a teremtett világgal és Teremtőjével, mert csak ezzel állítható meg a természet pusztítása, így érhetnek véget a békétlenségek és a háborúk (Kozma, 2023b, 22.). Közös otthonunkat gondozni kell – hívta fel figyelmünket Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű 2015-ös enciklikája, és egy átfogó ökológia érvényre juttatását rögzítette ahhoz, hogy globálisan valósulhasson meg az ember ökológiai megtérése. (Nevelős, 2022, 54–56.) Az átfogó ökológia kereteire átfogó nevelésnek – hangsúlyozni kell, hogy egy teljesen új szemléletű nevelésnek – kell épülnie, aminek kialakítását a 2019-es szentszéki Globális Nevelési Paktum tűzte ki célul, mégpedig 2025-ös határidővel. A Globális Nevelési Paktum tehát kiterjed egyrészt az ökológiai megtérés elérésére, másrészt a közösségben, életformában megújulásra, a társadalmi közjót is szolgálva, miközben valamennyi emberhez szól, nemcsak a keresztényekhez, nemcsak istenhívőkhöz, hanem minden emberhez.

Ezek a célok kizárólag globálisan érhetőek el, amihez a szükséges készségek fejlesztése, a jó gyakorlatok kialakítása nagy kihívás a pedagógusképzés és a köznevelés

számára. A globális célokhoz szükséges új kompetenciák kétségtelenül nemzetek feletti, ám a készségeket mindig a nemzeti oktatási-nevelési rendszerben kell fejleszteni, lokalizáltan, kulturálisan is befolyásoltan. Ezen fejlesztések hatásaival lehet a családot és a társadalom más intézményeit is támogatni, mert az ilyen összerendszerezettség nyújtja a globális feladatokhoz való nemzeti hozzájárulást.

A nemzeti nevelés az egyéni fejlesztések közegeként is a közösségek erősítésére törekszik, mégpedig a család, az egyház és a nemzet hármasságában. A nevelés intézményeinek fel kell karolniuk az egyre összetettebben jelentkező nehézségekkel küzdő közösségeket és azok tagjait, ami a magyar társadalom viszonyaiban is számos újabb nevelési programot tesz szükségessé (Kozma, 2023a, 20, 23.). Rögzíteni kell ezek fontosságát, de példaként most olyan komplex, az utóbbi időben visszaszorított, illetve a progresszív fősodor által avítnak ítélt nevelési feladatot emelek ki, mint a nemzeti és – annak legátfogóbb megközelítésében – a hazafias nevelés, ami a gyakorlati keresztény pedagógia egyik pillére. Ennek sajátos megnyilvánulásaként valósítható meg – mint talán egyike a legnagyobb pedagógiai kihívásoknak – a nemzetiségi és kisebbségi nevelés (Juhász, 2018, 200.), ami különösen is érzékenyen függ a család-egyház-nemzet erőterétől, ezért napjaink társadalmi válsághelyzetei okán szenzitív feladatot jelentenek. Ebből adódóan a nemzetiségi, kisebbségi nevelés a globális feladatokra való felkészültség hiteles mutatóját képezi, szembeállítva a nemzetek feletti globalizációs hatásokkal.

3. Átfogó ökológia és átfogó nevelés: a *Laudato si'* enciklika és a Globális Nevelési Paktum

Napjainkra a környezeti nevelés középpontjába az átfogó ökológia került, mint a fenntartható fejlődésnek a tudományos és spirituális alapokra egyaránt építő új koncepciója (Benedek, 2022, 14.), amit Ferenc pápa fejtett ki a 2015-ben kibocsátott *Laudato si'* (Áldott légy) kezdetű, a közös otthonunk gondozásáról kibocsájtott enciklikájában (Ferenc pápa, 2015). Az enciklika alapvetése, hogy tudatformálásra, ökológiai megtérésre van szükség.

Az átfogó ökológia a változásra fókuszál, mely átalakulást Ferenc pápa az ökológiai megtérésben fogalmazza meg. A *Laudato si'* szerint azért távolodtunk el a természettől, mert megváltozott a kapcsolatunk a Teremtővel és a teremtett világgal, ezért az átfogó ökológia ezeket a viszonyokat rendezi (Benedek, 2022, 22–23.). Meg kell találni a fenntarthatóságot biztosító gazdasági struktúra lehetőségét, amely az ember boldogságát is biztosítja (Baritz, 2022, 82.). Ennek a nehéz, erkölcsileg tarthatatlan, elviselhetetlen helyzetnek a megváltoztatása csak rendszerszintű és valódi változással lehetséges (Zlinszky, 2022, 154.). Az emberiség ősmeggyőződése az, hogy kapcsolatban vagyunk a gyönyörű isteni renddel, amely bele van ültetve az egész univerzumba (Székely, 2022, 365.). A jelenlegi válság bennünk zajlik, az emberi gondolkodásban és érzésvilágban (Görföl, 2022, 190.).

Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája a környezetvédelem kérdésében a földön élő valamennyi embert megszólítja, tehát nem kizárólag a keresztényeknek,

még csak nem is csak az istenhívőknek, hanem minden embernek szól. Az enciklika rávilágít arra, hogy nem pusztán a természeti környezet vesz körül bennünket, hanem az emberi környezet is, így nem kizárólag a környezetvédelemről, hanem közös otthonunk gondozásáról szól. Ökológiai megtérésre hív fel, beleértve a közösségben élő emberek életformájukban való megújulását, ami a társadalmi közjót is szolgálja. Az átfogó ökológia megoldásában nem lehetnek felszínes megoldások (Nevelős, 2022, 54–56.). Ferenc pápa így összegezte: „egy nagy kulturális, spirituális és nevelési feladat rajzolódik ki előttünk, amely hosszú megújulási folyamatokat igényel (LS 202). Ennek alapján a fenntartható fejlődés új koncepciója feltételezi a fenntarthatóság tudománya és a teremtésvédelem bizonyos integrációját (Benedek, 2022, 14.).

Prem Xalxo, a Pápai Gergely Egyetem professzora az ökológiai spiritualitás és nevelés keresztény szempontjairól 2019-ben tartott budapesti piarista pedagógiai konferencián emelte ki a nevelés szerepéről: az Isten hasonlatosságára teremtett embernek a teremtés, a közös otthon őrzőjének kell lennie (Xalxo, 2023). Ez visszautal a *Laudato si'* enciklika alcímére is: közös otthonunk gondozása. Prem Xalxo megállapította, hogy az ökológiai nevelést az Isten-ember, ember-ember és az ember-teremtett világ közötti kapcsolat teszi szükségessé. Az ökológiai nevelésben fontos szerepe van a család mellett az iskolának és a médiának is. Xalxo kifejtette, hogy fontos kiindulás az, hogy a továbbiakban az ember ne a teremtés csúcsának és koronájának, hanem a teremtés őrzőjének tekintse magát, aki része a teremtésnek, és akinek küldetése, hogy fenntartsa a teremtett világot. A közös gyökerek, eredet megtalálása mellett a környezeti kérdésekben a helyi kultúrákra is rá kell irányítani a figyelmet, és mindennek teljesen új életstílust kell hoznia magával. Ezek tekinthetőek az ökológiai nevelés kereteinek (Kozma, 2023a, 15.).

Az ökológiai nevelés és lelkiesség kérdéskörét fejti ki a *Laudato si'* VI. fejezete. Ferenc pápa levonja a következtetést *Az emberiség és környezete közötti szövetségre irányuló nevelés* című alfejezetben: egy nevelési kihívással állunk szemben, hiszen a fogyasztói szokások és a jóléti közeg éppen a legnagyobb változtatásokat igénylő országokban nehezítik meg – még az erre érzékeny és a környezet védelméért küzdő fiatalok számára is – az ökológiai megtéréshez szükséges új szokások kialakítását (LS 209).

Ferenc pápa figyelmeztet arra, hogy: „Ez a nevelés azonban, mely 'környezettudatos polgárságot' hivatott létrehozni, nemegyszer a tájékoztatásra szorítkozik, és nem képes beidegződött szokásokat kialakítani. A törvények és szabályok pusztán megléte hosszú távon nem elegendő a rossz magatartásformák korlátozására, még ha létezik is tényleges kontroll. Ahhoz, hogy a jogi szabályozás komoly és tartós eredményekhez vezessen, szükséges, hogy a társadalom tagjainak többsége megfelelő motiváció alapján elfogadja és személyében átalakulva kövesse azt. Csak akkor tudjuk odaadón elkötelezni magunkat az ökológiai elvek mellett, ha szilárd erények kialakításán fáradozunk.” (LS 211) Ehhez Assisi Szent Ferenc példájára kell tekintenünk, hogy „mintát ajánlhassunk a teremtett világgal való egészséges kapcsolatra mint az ember átfogó megtérésének egyik dimenziójára. Ez azt is jelenti, hogy elismerjük saját hibáinkat, bűneinket, rossz szokásainkat vagy hanyagságainkat, és szívbeli bűnbánatot tartunk, megváltozunk bensőnkben.” (LS 218).

4. Párbeszéd a családért: a Globális Családpaktum

Az egyetlen, a globálisan, a kultúrákon, vallási hovatartozáson átívelő módon bevethető eszköz: a nevelés. Vagy hatékonytá tesszük a nevelést, vagy minden elvész: nemcsak kultúránk esik széjjel, hanem szó szerint fel is éljük glóbuszunkat.

A fejlődésben tartás, vagyis a nevelés nem kizárólagosan az iskola, hanem a társadalom minden intézményének, a vallásnak, a kultúrának és főként a családnak a feladata, amihez a megrendelést mindig az élet, a társadalom igénye adja (Szabó, 2013, 79.). Tehát a családokban, a közösségekben kell fejleszteni és a cselekedetekben kibontakoztatni azokat a készségeket, melyekre mind nagyobb szüksége van egy közös iránt elkötelezett társadalomnak, hogy képes legyen megvédeni és utódainknak megőrizni a teremtett világot.

Ferenc pápa a 2023. május 12-i római konferencián mondott üzenetében (Pope Francis, 2023a) támogatta a Globális Családpaktum elindítását, azzal a meggyőződéssel, amit a 2016-ban kibocsátott *Amoris Laetitia* kezdetű apostoli buzdításában így fejezett ki: „a család java döntő fontosságú a világ és az Egyház jövője szempontjából” (Ferenc pápa, 2016, 20.).

Itt találkozunk a Globális Nevelési Paktum és a Globális Családpaktum céljai és megvalósításuk lehetőségei, amelyek a nevelés mai helyzetének tudományos feltárása, a jó gyakorlatok gyarapítása, és a társadalom legalapvetőbb színtere, a család pozíciójának erősítése a keresztény nevelés intézményei és a családpasztoráció együttműködésében, hogy az az egész világra, minden személyre, népre és kultúrára kiterjedő párbeszédben fejthesse ki a jövőt szolgáló hatását (Kozma, 2023, 17–18.).

A Globális Családpaktum egy olyan közös cselekvési program, amelynek az a célja, hogy párbeszédet alakítson ki a családpasztoráció és a családdal foglalkozó olyan oktató-kutató központok között, amelyek a világ katolikus egyetemén működnek. A Családpaktumot a Laikusok, a Család és az Élet Dikasztériuma és a Társadalomtudományok Pápai Akadémiája kezdeményezte, és azt a család kulturális és antropológiai jelentőségéről és az új kihívásokról szóló tanulmányok és kutatások inspirálják – emelte ki Ferenc pápa a Szentszék tudományos műhelyeinek szerepét (Pope Francis, 2023b).

A Globális Családpaktum tehát az egyetemek és a társadalom közti hatékonyabb együttműködést tűzi ki célul: egyszerűen sokkal felelősebb és nagyobb erőfeszítés kell ahhoz, hogy előmozdítsuk a család és az élet kultúráját. Ferenc pápa kijelölte a katolikus egyetemek számára azt a feladatot, hogy mélyrehatóan elemezniük kell a házasság és a család teológiai, filozófiai, jogi, szociológiai és gazdasági helyzetét, annak érdekében, hogy a család és a házasság megőrizze fontosságukat a kortárs gondolkodási és cselekvési rendszerekben (Pope Francis, 2023b), ezzel támogatva a házasság és a család tényleges súlyát a társadalomban.

5. Nem nyugodhatunk bele a család hanyatlásába!

Óriási a baj. Nem nyugodhatunk bele a család hanyatlásába, aminek eredete a bizonytalanság, individualizmus, fogyasztói szemlélet, és a következménye a csak önmagukra gondoló egyénekből álló jövő, ami a biztos pusztulás.

„Istennek legtöbb álma a családban valósul meg” – fogalmazta meg Ferenc pápa. Majd azzal folytatta, hogy nem lehetünk közömbösek a család jövője iránt, „ugyanis a család élet- és szeretetközösség, pótolhatatlan és felbonthatatlan szövetség a férfi és a nő között, a nemzedékek találkozóhelye, a társadalom reményének forrása (Pope Francis, 2023b).

A végzett kutatások a családi kapcsolatok válságos hátterét tárják fel, amelyet esetleges nehézségek és strukturális akadályok egyformán táplálnak, ami a társadalom megfelelő támogatásának hiányában megnehezíti a békés családi életet. Ez is oka annak, hogy sok fiatal elutasítja a házasságkötést, és inkább választ kevésbé tartós és kevésbé hivatalos érzelmi kapcsolati formákat. A felmérések azonban arra is rávilágítanak, hogy a család továbbra is a társadalmi élet elsődleges forrása, és kimutatják, hogy léteznek olyan jó gyakorlatok, amelyeket érdemes világszinten megosztani és terjeszteni. „Ne feledjük, hogy a család mindenkire kedvező hatással van, hiszen közös létrehozója” – mondta Ferenc pápa. E téren maguk a családok lehetnek – a családoknak kell lenniük – az út tanúinak és főszereplőinek (Ferenc pápa, 2023b).

Ebben az értelemben a Globális Családpaktum célja annak biztosítása, hogy az egyház és a társadalom együttesen lépjen fel, hogy hangot adjon a családról való globális gondolkodásnak, amely hitelesen tiszteletben tartja azt, ami a keresztény antropológia szerint a család: élet- és szeretetközösség, a házastársak közötti felbonthatatlan szövetség, önátadás, kölcsönös segítség, hűség, stabilitás, gyermeknemzés és -nevelés, a nemzedékek találkozása és hozzájárulás a közjóhoz (lásd: VI. Pál pápa, 1965).

6. A Globális Családpaktum céljai és reménye

A Szentszék sajtóirodájában 2023. május 30-án mutatták be a Globális Családpaktumot (Family Global Compact) és Ferenc pápának a családpaktum elindítása alkalmából küldött üzenetét, mely eseményt a világhálón is élőben közvetítették. Ferenc pápa beszédében bemutatta, hogy a *Globális Családpaktum* nem egy statikus program, melynek célja bizonyos elképzelések kikristályosítása, hanem egy négy szakaszra osztott út (Pope Francis, 2023c):

- Együttműködés: egyetemek közti hálózatokban.
- Együttműködés: keresztény közösségek és katolikus egyetemek között.
- Javaslatok a közpolitikának a család és az élet kultúrájának előmozdítására.
- Javaslatok felkarolása a családok nagyobb támogatásáért (lelki, pasztorális, kulturális, jogi, politikai, gazdasági és szociális téren).

A Globális Családpaktumban megfogalmazódó remény, hogy a mai és az új generációk jobban tudják értékelni: a házasságot és a családi életet, annak szépségét, értékét, alapvető fontosságát, valamint az emberi élet létrehozását és ápolását (Pope Francis, 2023b).

A családpaktumra készülés folyamatában, 2022 júniusában rendezték meg a Vatikánban a családok tizedik világtalálkozóját. A záró szentmisén Ferenc pápa homíliájában kiemelte: „Ezt sose felejtsetek el: a család az első hely, ahol az ember megtanul szeretni.” A gyakorlatban ez nem mindig van így, ezért szükséges megerősíteni és megvédeni a család szépségét. Ezért feladatunk: „Ne engedjük, hogy az önzés, az individualizmus, a közömbösségnek és a leselejtezésnek a kultúrája megmérgezze, és így elveszítse «DNS»-ét, mely a befogadásnak és a szolgálatnak a szelleme.” (Ferenc pápa, 2023c)

Érdeemes kiemelni Ferenc pápának a születésszám növekedéséről 2023 májusában tartott római konferencián elhangzott főbb üzeneteit, hiszen azok mindegyikének kibontása nevelési feladat, programalkotásra hív a pedagógusképzésben és a köznevelésben egyaránt:

- „A születésszám kérdése mindenki számára központi jelentőségű, különösen... Európa jövője szempontjából.”
- „Szemléletváltásra van szükség: a család nem a problémának, hanem a megoldásnak a része.”
- „A nem-életadó társadalom lelkiállapota: belső megfáradás, mely lelohasztja a nagy vágyakat, és társadalmunkat a fáradtság társadalmaként jellemzi!”
- „Adjunk újra levegőt a fiatalok boldogság utáni vágyának! Nyissuk meg előttük az utat!”

A *Laudato 'si*, majd pedig a Globális Nevelési Paktum, valamint legutóbb a Globális Családpaktum a társadalom felelősségére hívják fel a figyelmet a globális válságok „drámai pillanatában” (Pope Francis, 2023c). Ennek a felelősségnek mindig a helyi társadalom jó gyakorlataiban kell megnyilvánulnia, melyek magyarországi eredményeit Ferenc pápa 2023. áprilisi budapesti látogatásán is felemlítették (Ferenc pápa, 2023a). A magyar társadalom számára is nélkülözhetetlen, hogy minél több jó gyakorlat kapcsolódjék szervesen a globális válságok kezelésében legátfogóbb felelősséget vállaló Szentszék cselekvési programjaihoz.

Irodalomjegyzék

- Baritz L. S. (2022). A fenntartható kék gazdaság. In: Benedek J., Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, pp. 63–85.
- Benedek J. (2022). Átfogó ökológia: szempontok a fenntartható fejlődés és a természetvédelem integratív szemléletéhez. In: Benedek J. – Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, pp. 13–31.
- Ferenc pápa (2015). *Laudato si'* kezdetű enciklika közös otthonunk gondozásáról. Szent István Társulat, Budapest, pp. 164
- Ferenc pápa (2016). *Amoris Laetitia* kezdetű, szinódus utáni buzdítása a püspököknek, a papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek, a keresztény házastársaknak és a világi híveknek a családban megélt szeretetről. Szent István Társulat, Budapest, pp. 208
- Ferenc pápa (2023a). A család a társadalom reménye – Ferenc pápa üzenete a globális család-paktum elindítása alkalmából. Hivatalos fordítás a Magyar Kurírban, 2023. június 2. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/a-csalad-tarsadalom-remenye-ferenc-papa-uzenete-globalis-csaladpaktum-elinditasa-alkalmabol>
- Ferenc pápa (2023b). Igazság és szelídség összekapcsolódnak – Ferenc pápa Magyarország vezetőihez. A Magyar Kurír tudósítása 2023. április 28. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/igazsag-es-szelidseg-osszekapcsolodnak-ferenc-papa-magyarorszag-vezetoihez>
- Ferenc pápa (2023c). A család az a hely, ahol az ember megtanul szeretni és kilépni önmagából! Ferenc pápa homíliája a családok tizedik világtalálkozóján. Vatikán, 2022. június 25. <https://www.magyarKurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-csalad-az-hely-ahol-az-ember-megtanul-szeretni-es-kilepni-onmagabol>
- Görföl T. (2022): A zöld patriarcha és a keleti zöld teológia. In: Benedek J., Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, pp. 180–192.
- Juhász M. (2018). A német nemzetiségi óvodapedagógus- és tanítóképzés helyzete napjainkban. In Szőke-Milinte E. (szerk.). Pedagógiai küldetés – a küldetés pedagógiája. PPKÉ, Budapest, 192–201.
- Kozma, G; Nemeskéri, Zs.; Pongrácz, A. & Zádori, I. (2022). Implementation of Energy Awareness and Environmental Education Programs in Hungarian Higher Education: Evaluation of a Pilot Program. In: Acta Cultura et Paedagogicae 2022/1. pp. 71–98. DOI: 10.15170/ACEP.2022.01.07. https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/acta_cultura_et_pedagogicae_2022_kesz.pdf#page=73&zoom=100,90,270
- Kozma G. (2023a). Az átfogó nevelés kihívása – a pedagógusképzés felelősségéről. In: Kozma G. & Szőke-Milinte E. (szerk.): Energiatudatossági és környezeti nevelés – programok a magyar felsőoktatásban. Szent István Társulat, pp. 7–39.
- Kozma G. (2023b). Fénybe állított pedagógia: Kuminetz Géza nevelési gondolatai. Mester és Tanítvány 1, pp. 21–52. DOI: <https://doi.org/10.61178/MT.2023.I.1.2>

- Nevelős G. (2022). A *Laudato si'* enciklika a jezsuita lelkiség fényében – Szemlélni és gondoskodni. In: Benedek J. & Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, p. 34–61.
- VI. Pál pápa (1965). *Gaudium et Spes*. A II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű lelképásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_hu.html#
- Pope Francis (2023a). Third Edition of States General on Natality. Address of His Holiness Pope Francis. Auditorium Conciliazione, Friday, 12 May 2023. Holy See Press Office Bulletin, 12 May 2023. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2023/may/documents/20230512-statigenerali-natalita.html>
- Pope Francis (2023b). Message of His Holiness Pope Francis for the Launch of the Family Global Compact. Rome, Saint John Lateran, 13 May 2023. Holy See Press Office Bulletin, 30 May 2023. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2023/documents/20230513-messaggio-family-globalcompact.html>
- Pope Francis (2023c). Family Global Compact. Dicastery for the Laity, Family and Life and the Pontifical Academy for Sacial Sciences, 2023. <https://familyglobalcompact.org/wp-content/uploads/2023/05/Brochure-Family-Global-Compact-ENG.pdf>
- Szabó J. L. (2013). Gondolatok a katolikus nevelésről – szülőknek és pedagógusoknak. Kairosz Kiadó, Budapest, pp. 214
- Székely J. (2022). Társadalmi igazságosság. In: Benedek J. & Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, p. 361–375.
- Xalxo, P. (2023). <https://www.magyarKurir.hu/hirek/-isten-latta-hogy-jo-teologiai-tanari-konferenciat-tartottak-pazmany-hittudomanyi-karan>
- Zlinszky J. (2022). A fenntartható életmód. In: Benedek J. & Nevelős G. (szerk.): Átfogó ökológia. JTMR Faludi Ferenc Jezsuita Akadémia – Jezsuita Kiadó, pp. 137–159.